Boğazlarda Portekiz, Hollanda ve İngiliz rekabeti

Dr Alexander Ressos, TEP
Attorney-at-Law (Switzerland and Germany),
Solicitor (England & Wales and Hong Kong)
Of Counsel, KGP Legal LLC
alexander.ressos@kgplegal.com.sg
www.ressos.com.sg

Estado da Índia ve cartaz sistemi

Malakka'yı 1511'de fetheden Portekizliler, Boğaz'a yeni bir ticaret modeli getirdi. Portekiz'in Asya'daki imparatorluğu Estado da Índia, en kârlı rotaları zor kullanarak denetim altına almayı amaçlıyordu. Başkalarının ticaretini ise bir geçiş belgesi sistemiyle vergilendiriyordu: Asyalı gemiler rahatsız edilmeden seyredebilmek için *cartaz* adı verilen bu belgeleri satın almak zorundaydı.[1] Malakka, ticari anayasası değişmiş bir kale ve gümrük karakoluna dönüştü. Sultanlığın servetini yaratan Müslüman tüccarlar artık yeni yöneticilerin düşmanıydı.

Portekiz modeli, Boğaz ticaretini bir bütün olarak ele geçirmeyi başaramadı. Müslüman tüccarlar trafiklerini başka limanlara, Açe'ye, Johor'a ve Batı Cava'daki Banten'e kaydırdı. Bölgenin ticareti dağıldı. Portekiz yönetimindeki Malakka önemli bir liman olarak kaldı, ancak sultanlar döneminde sahip olduğu merkezî konumu yitirdi. Boğaz tarihi boyunca tekrar tekrar karşımıza çıkan ders şudur: Zora dayanan bir liman, servetinin bağlı olduğu tüccarları, yani gönüllü olarak gelenleri kaçırır.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

VOC ve tekel modeli

1602'de kurulan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (VOC), daha büyük kaynaklarla benzer bir model izledi. Şirket, 1619'da kurduğu Batavia'daki merkezinden, değerli baharat ticaretinde tekel kurmaya ve yerel hükümdarlarla yaptığı antlaşmalar yoluyla takımadaların deniz taşımacılığını denetlemeye çalıştı.[2] 1641'de Malakka'yı ele geçirdikten sonra Hollandalılar şehri Boğaz'ı denetlemek ve ticareti Batavia'ya yönlendirmek için kullandı. Bölge hükümdarlarına kısıtlayıcı sözleşmeler dayattılar ve gerektiğinde, 1784'te Riau'da olduğu gibi, bunları zorla uyguladılar.

Tekel modeli Şirket'e gelir, tüccarlar arasında ise düşmanlık üretti. Ticareti kısıtlayıp maliyetini artırarak, tüccarların serbestçe ticaret yapabileceği alternatif limanlara talep yarattı. On sekizinci yüzyılda Hindistan ile Çin arasında faaliyet gösteren İngiliz bölgesel tüccarları (country traders) ve takımadaların Çinli, Bugis ve Malay tacirleri böyle limanlar arıyordu. Onların bu arayışı, Stamford Raffles'ın sonradan kullanacağı fırsatı doğurdu.

1613 yangını ve uzun karanlık dönem

Johor ile Portekizliler arasındaki çatışma sırasında Singapur adası bir darbe daha aldı. 1613'te Singapur Nehri'nin ağzındaki bir yerleşim Portekizliler tarafından yakılıp yerle bir edildi.[3] Saldırı, Portekizlilerin karakollarını yok etmeye çalıştığı Johor'a karşı savaşın bir parçasıydı. 1613'ten sonra ada iki yüzyıl boyunca kaynaklardan neredeyse tamamen kaybolur. Haritalarda seyir için bir işaret noktası olarak kaldı ve suları orang laut tarafından kullanıldı. Ancak önemli bir pazarı yoktu.

Singapur'un on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın başına kadar süren uzun karanlık dönemi, Singapura'nın düşüşünden çıkan dersi doğrular. Adanın coğrafi avantajları değişmemişti. Eksik olan, orada güvenli bir pazar kurmaya istekli ve muktedir bir hükümdar ya da güçtü. Güney Boğaz'ın ticareti Malakka'ya, Johor'un sürekli yer değiştiren başkentlerine ve Riau'ya akıyordu. Ada, konumunu yeniden değerli kılacak siyasi bir değişikliği bekliyordu.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

İngiliz bölge içi ticareti ve Penang

Bu değişiklik İngilizlerle geldi. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Britanya Doğu Hindistan Şirketi Çin ile ticaretini genişletti. Aynı dönemde bölgesel tüccarlar denilen özel İngiliz tacirleri, Hint mallarını, pamuklu dokumaları ve giderek artan ölçüde afyonu Güneydoğu Asya ve Çin limanlarına taşıyordu. Kanton yolu Boğaz'dan geçtiği için İngilizlerin, gemilerinin Hollanda denetimi dışında sığınabileceği, onarılabileceği ve ticaret yapabileceği bir limana ihtiyacı vardı.

İngilizlerin ilk cevabı, Malay Yarımadası'nın batı kıyısı açıklarındaki Penang adası oldu. Francis Light adayı 1786'da Kedah sultanından edindi.[4] Penang serbest liman ilan edildi ve hızla büyüdü. Ancak Boğaz'ın kuzeyindeki konumu, Çin'e giden güney rotasına, Singapur Boğazı'ndan geçen trafiğe hâkim olamayacak kadar uzaktı. Napolyon Savaşları sırasında Hollanda Fransız denetimine girince İngilizler Malakka'yı ve Hollanda'nın Asya'daki diğer topraklarını işgal etti. Barıştan sonra bunları iade etmeyi kabul ettiler.[5] Malakka ve Cava'nın 1818'de Hollandalılara iadesi, Boğaz üzerinde Hollanda denetimi olasılığını yeniden canlandırdı. Bununla birlikte Çin'e yönelik İngiliz ticaretinin Hollanda vergilerine ve kısıtlamalarına tabi olması riski de doğdu.

Veraset uyuşmazlığı ve 1819'un önünü açan fırsat

Fırsatı, Johor-Riau sultanlığının siyasi parçalanması yarattı. Sultan 1812'de öldüğünde, iki oğlu Hussein ile Abdul Rahman arasında veraset çekişmesi çıktı.[6] Bugis hizbinin ve sonradan Hollandalıların desteklediği Abdul Rahman Riau'da tahta çıkarıldı, büyük kardeş Hussein ise göz ardı edildi. Bu arada Johor anakarasından ve Singapur adasından sorumlu reis Temenggong Abdul Rahman, 1811'de ikametgâhını Singapur Nehri kıyısına taşımıştı.[7]

Raffles'ın seferi, bir gün önce St John's Adası'na çıktıktan sonra 29 Ocak 1819'da Singapur'a ulaştı. Raffles burada müzakereye istekli bir Malay reisi ve sultan olarak tanınabilecek meşru bir taht hak sahibi buldu.[8] Sultan sıfatıyla Hussein ve Temenggong ile akdedilen 6 Şubat 1819 tarihli antlaşma, Doğu Hindistan Şirketi'ne adada bir ticaret merkezi (factory) kurma hakkı tanıdı.[9] Anlaşmaların ve 1824

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

antlaşma düzeninin ayrıntıları sonraki iki bölümün konusudur. Burada şunu belirtmek yeterlidir: İngiliz kuruluşu, Boğaz'ı yüzyıllardır biçimlendiren aynı güçler sayesinde mümkün oldu. Bunlar dış güçlerin rekabeti, yerel otoritenin parçalanması ve tüccarların adil koşullarda ticaret yapabilecekleri bir liman arayışıydı.

İngiliz-Hollanda rekabeti bir bölüşümle sona erdi. 1824 tarihli İngiliz-Hollanda Antlaşması, Johor-Riau dünyasını Singapur Boğazı boyunca ikiye ayırdı: Güneydeki adalar Hollanda nüfuz alanına, yarımada ve Singapur ise İngiliz nüfuz alanına düştü.[10] Tek bir kültürel ve ticari alan oluşturan suların içinden siyasi bir sınır çizildi. Bu sınır bugün hâlâ Singapur ve Malezya'yı Endonezya'dan ayırır. Bu kitabın I. Kısmı'nda ele alınan sınır ötesi ilişkiler, sınırın böldüğü ortak tarihin izlerini taşımaya devam etmektedir.

Notlar

1. Estado da Índia'nın *cartaz* sistemi hakkında bkz. Sanjay Subrahmanyam, *The Portuguese Empire in Asia 1500–1700: A Political and Economic History*, 2. baskı, Chichester, Wiley-Blackwell, 2012. ↩
2. VOC 1602'de kuruldu ve 1619'da Batavia'yı (Cakarta) tesis etti. Şirket'in takımadalardaki tekel stratejisi için bkz. Femme S. Gaastra, *The Dutch East India Company: Expansion and Decline*, Zutphen, Walburg Pers, 2003. ↩
3. Wikipedia, "Temasek" (erişim tarihi: Eylül 2026): "A settlement there was finally burnt to the ground by the Portuguese in 1613." ↩
4. Francis Light, Penang'daki İngiliz yerleşimini 1786'da Kedah sultanıyla yapılan bir düzenleme çerçevesinde kurdu. Bkz. Wikipedia, "George Town, Penang" ve "Francis Light". ↩
5. İngiliz kuvvetleri Fransız Devrim Savaşları sırasında, 1795'te Malakka'yı işgal etti. Hollanda'nın Asya'daki toprakları 1814 tarihli İngiliz-Hollanda Sözleşmesi uyarınca iade edildi ve Malakka 1818'de geri verildi. ↩

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

6. Wikipedia, “Johor Sultanate” (erişim tarihi: Eylül 2026): Sultan 1812’de öldüğünde veraset, kardeşler Hussein ile Abdul Rahman arasında tartışmalı hâle geldi. ↩
7. Wikipedia, “Founding years of modern Singapore” (erişim tarihi: Eylül 2026): Temenggong Abdul Rahman 1811’de Johor’dan Singapur’a taşındı. ↩
8. Wikipedia, “Founding years of modern Singapore” (erişim tarihi: Eylül 2026): Raffles’ın seferi, bir gün önce St John’s Adası’na çıktıktan sonra 29 Ocak 1819’da Singapur’a ulaştı. ↩
9. Wikipedia, “Founding years of modern Singapore” (erişim tarihi: Eylül 2026): Anlaşma “was ratified with the Treaty of Singapore signed on 6 February 1819”. ↩
10. Wikipedia, “Johor Sultanate” (erişim tarihi: Eylül 2026): 1824 tarihli İngiliz-Hollanda Antlaşması “ultimately partitioned the sultanate’s territories”. ↩

Disclaimer

This article is provided for general information only. It is based on publicly available sources as at its date of publication. These sources have not been independently verified against licences, regulatory registers or the records of the entities concerned. It is not legal, tax, financial or investment advice. Nor is it a recommendation to invest in, transact with or use the services of any entity mentioned. Law and regulation change frequently, so the content may be incomplete or outdated. To the fullest extent permitted by law, Dr Alexander Ressos and the publisher of SingaporeIQ exclude all liability for loss or damage arising from the use of or reliance on this article. Readers should obtain advice on their specific circumstances before acting or refraining from action.

Names and trademarks of the entities discussed belong to their owners and are used for identification only. Their mention implies no endorsement, affiliation or allegation of wrongdoing. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. Corrections and updates: contact@ressos.com.

© 2026 Dr Alexander Ressos. This article may be quoted with attribution to SingaporeIQ (SingaporeIQ.com). Reproduction in full and any commercial use require prior written consent. The Legal Terms at https://singaporeiq.com/legal-terms apply.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

Author contact: Dr Alexander Ressos, TEP · contact@ressos.com

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.